N°. 68.

DE GRONDWET.

1853.

ZEGELEN

VERSCHIJNT
Alle dagen, behalve Zon- en Feestdagen.

PRIJS DER ADVERTENTIEN:
Van één tot zes regels. . . . . *f* 1.00.
Voor elken regel meer. . . . . „ 0.15.
Behalve de 85 cts. zegelgeld.

ZATURDAG 13 AUGUSTUS.

UITGEVERS-DIRECTEUREN:
JOH. NOMAN en ZOON, te 's Gravenhage.

Brieven **franco** aan het Bureau **De Grondwet**.
Jan Hendrikstraat, n°. 259.

ABONNEMENTSPRIJS:
Voor 's Gravenhage per 3 maanden . . . *f* 4.50.
Voor de overige steden des Rijks . . . . . 5.00.

Hoofd-Bureau voor Ned. Oost-Indië:
W. J. VAN HAREN NOMAN, te Batavia.
Prijs franco per Landmail voor Java en buitenbezittingen, per jaar, met vooruitbetaling bij het nemen van het abonnement *f* 60, Ned. Cour.

Staten-Generaal.

Tweede Kamer.

Behandeling van de Wet, regelende het toezigt op de onderscheidene Kerkgenootschappen.

Zitting van Vrijdag, 12 Augustus.

De Commissie van rapporteurs over het ontwerp van wet, tot het bouwen en planten binnen zekeren afstand van vestingen, is gereed met haar algemeen verslag. — Drukken en ronddeelen, terwijl de beraadslagingen aan de orde worden gesteld na afloop van die over de wet nopens de kerkgenootschappen.

De Commissie voor de verzoekschriften brengt verslag uit:

I. Bij monde van den heer van Asch van Wijck: 1°. op een adres van leden der kiesvereeniging *Vrijheid, Openbaarheid en Orde*, te 's Hertogenbosch; 2°. van een' gemeenteraad uit Noordbrabant, beide tegen de wet omtrent de kerkgenootschappen. Daar gemelde kiesvereeniging niet kan beschouwd worden als een wettiglijk zamengesteld ligchaam, en als zoodanig erkend, terwijl het indienen van het tweede adres niet kan gezegd worden tot de bepaalde werkzaamheden van den gemeente-raad te behooren, wordt omtrent deze beide adressen overgegaan tot de orde van den dag; 3°. over 398 adressen, allen tegen gemelde wet gerigt. Daaronder zijn van J. Zwijssen, aartsbisschop van Utrecht en 4 andere R. K. bisschoppen. — De Commissie stelt voor, die adressen ter griffie neder te leggen.

De heer van Lijnden zal zich niet tegen de conclusie der commissie verzetten, onder ééne reserve echter. Het eerste adres is onderteekend door een' zich noemenden aartsbisschop van Utrecht en andere bisschoppen. Spr. is niet tegen de verzending van het adres naar de griffie, doch onder voorwaarde, dat daaruit niet het gevolg zou kunnen worden afgeleid, dat de Kamer reeds nu die heeren als zoodanig zou erkennen. Hij zou dit bedenkelijk vinden in de tegenwoordige omstandigheden, vermits dit welligt de zaak zou kunnen praejudiciëren.

De heer Storm bestrijdt den vorigen spr. Niet alleen bij het adres in quaestie wordt opgave van titel gedaan. Er zijn veelvuldige voorbeelden, waarbij zich adressanten niet anders hebben aangemeld dan door eene algemeene aanduiding, aan het hoofd van het adres, van hunne kwaliteiten. Men behoeft daarbij slechts te verwijzen op de menigvuldige adressen der afgescheidenen.

De vermelding der qualiteit zal, in het thans gegeven geval, volstrekt de zaak in niets praejudicieren. Spr. ziet er volstrekt geen kwaad in, bloot in het voorstel der commissie te berusten. De benoeming der bisschoppen is de uitoefening van een regt, hetwelk toekomt aan het Hoofd der Katholijke kerk, als zoodanig, overeenkomstig de vrijheid van godsdienst, bij de Grondwet toegestaan. De adressanten hebben te regt de titulatuur van Aartsbisschop en Bisschoppen genomen, want de aanstelling door het Hoofd der Kath. kerk is te regt geschied. Daarover heeft de Kamer geen oordeel uit te brengen.

De heer Luyben had niet gedacht, dat het woord bisschop zulk een schrikbeeld zou geweest zijn voor een verlicht man, zoo als de heer van Lijnden. Spr. weet het, dat dit woord soms bij het groote publiek een schrikbeeld is geweest. Van een lid der vergadering kan hij dat niet begrijpen. Wanneer een pastoor had gepetitioneerd, dan had men daarin geen zwarigheid gezien. En wat is er nu geschied? De heer Zwijssen en andere kerkelijk wettig benoemde ambtenaren hebben zich tot de Kamer gewend. Is dit eene reden, om zich tegen de verzending van hun adres ter griffie, te verzetten? Zij zijn geene ambtenaren van den Staat. Er komt geene erkenning door de Kamer te pas. Zij zijn wettig door de Kerk aangesteld.

De heer Meeussen is van oordeel, dat de discussie over dit punt gevoegelijk kan gestaakt worden. De heer van Lijnden heeft niet eenig voorstel gedaan, maar alleen eene reserve, welke naar des spr. meening overbodig is. Immers de bisschoppen behoeven de erkenning der Kamer niet; en deze is daartoe ook niet bevoegd. Ieder lid kan ten deze denken naar hij verkiest, maar men kan zich met de conclusie vereenigen, zonder in iets gepraejudicieerd te zijn. De discussie zou een strijd doen ontstaan, welke op zijn minst voorbarig is.

De heer de Kempenaer geeft toe, dat van eene erkenning der bisschoppen door deze Kamer, geene rede kan zijn. Zij is daartoe niet geroepen; het is de taak der uitvoerende magt. Daar deze zaak nu echter een onderwerp der beraadslagingen van de uitvoerende magt is, zoo kan het niet overbodig worden geacht, hier eenigzins voorzigtig te handelen, ten einde de zaak niet te praejudiciëren. Spr. ziet in eene nederlegging ter griffie van het adres niets, omdat het verzoek uitgaat van ingezetenen des Rijks. Maar als men daarbij hoort gewagen van eene hoedanigheid, welke nog het onderwerp der beraadslagingen bij de uitvoerende magt uitmaakt, dan is het niet overbodig, dat van het gevoelen der Kamer, althans van eenige leden, blijke, dat zij door gemelde verzending niet geacht wil worden zoodanige hoedanigheid te erkennen.

De heer van Lijnden zegt, dat het hem leed doet, dat het door hem gesprokene aanleiding tot discussie heeft gegeven. Zoo als te regt door een voorlaatsten spr. is gezegd, hij heeft geen voorstel, doch alleen voor zich zelven eene reserve gedaan. Hij heeft met genoegen gehoord, dat de heer Luijben hem onder het verlichte gedeelte der Natie heeft gerangschikt. Hij hoopt, in zijne verdere politieke loopbaan, nooit ten onregte daaronder geclassificeerd te zijn. Spr. heeft geen vrees voor de bisschoppen, maar acht het in de gegeven omstandigheden noodig reserves te maken; nu bij de straks te behandelen wet niet bepalingen omtrent een en ander voorkomen.

Deze beraadslagingen worden alsnu gesloten, en de conclusie der commissie goedgekeurd.

II Brengt de commissie nog, bij monde van den heer Engelen, rapport uit op 145 adressen, tot aanneming der wet op de kerkgenootschappen. Griffie.

Thans zijn aan de orde de beraadslagingen over het ontwerp van wet, *regelende het toezigt op de onderscheidene kerkgenootschappen.*

De heer van Deinse schetst het hoogst gewigtige van het ontwerp, thans aan de orde. Het geldt aller vrijheid en veiligheid, ons zoo maatschappelijk als godsdienstig bestaan. Ja, van de beslissing der Kamer zal afhangen, of men zal hebben rust en orde, maatschappelijke en godsdienstige vrijheid, veiligheid en vrijheid der Kerkgenootschappen, dan wel onzekerheid, wanorde of prijsgeving aan overmoed. Daar spr. voornemens is, die wet aan te nemen, zoo zal hij daartoe de gronden opgeven. Hij zal daarvan trachten te doen zien: 1°, de noodzakelijkheid en grondwettigheid eener wet; 2°. dat deze wet aan die vereischten beantwoordt. En dan zal hij beginnen met te verklaren, dat hij met genoegen de dadelijke indiening van het ontwerp heeft gezien; dat da Regering, niet door om- en bijwegen, door uitstel, door te vleijen aan de eene en hoop te geven aan de andere zijde, getracht heeft de gemoederen in slaap te wiegen, maar dat zij den moed gehad heeft, dadelijk met open vizier te strijden, en te verklaren hoe zij dacht dat aan den bestaanden staat van zaken een einde kon en moest gemaakt worden, en op welke wijze de regeling der kerkgenootschappen kon geschieden. Bij de opgewondenheid der hartstogten; bij de uitgedrukte hoop aan de eene en de groote verwachtingen aan de andere zijde, liet het zich verwachten dat elke wet, welke aller belangen moest vereenigen, bij den eersten aanblik, aan niemand zou voldoen, en tot wijdloopige beschouwingen aanleiding zou geven. De wet moest voor den een te veel, voor den ander te weinig zijn. Bij spr. staat het echter vast, dat hoe uiteenloopende ook de gevoelens zijn, de waarheid zegevierend uit het strijdperk zal treden en er iets goeds voor de toekomst uit zal geboren worden; dat men tot de erkentenis zal komen van het noodzakelijke en grondwettige der wet. Ja, zegt spr., er is noodzakelijkheid tot eene wettige regeling van het toezigt der kerkgenootschappen. De Grondwet legt aan den Koning de dure verpligting op, te waken, dat alle kerkgenootschappen zich houden binnen de palen van gehoorzaamheid aan de wetten van den Staat. Maar hoe kan die waakzaamheid geschieden, indien de wijze hoe niet geregeld wordt? Zal dit naar eigen inzigten, eigendunkelijk en willekeurig geschieden? Dit toch zal niemand verlangen. Doch er is meer. Hetzelfde voorschrift verwijst naar de wetten van den Staat. Te regt vraagt men nu, welke die wetten zijn. Het verslag der commissie van rapporteurs toont genoeg aan, hoe men hier in het onzekere verkeert. De een wijst op de wet van Germinal als ingevoerd; de andere beschouwt dit als waar voor slechts een klein gedeelte des Rijks en thans niet vatbaar voor verdere toepassing; een derde oordeelt de wet als over het geheele Rijk afgekondigd, en als moetende alzoo ten uitvoer worden gelegd; en nog vele andere beweringen over de vraag, welke wetten in aanmerking moeten komen. Genoeg, allen zijn overtuigd, dat door eene wet aan den onzekeren toestand een einde moest worden gemaakt. Zulke belangrijke zaken mogen niet lang als onzeker worden beschouwd. Er bestaat dus allezins noodzakelijkheid tot de daarstelling eener wet. De vraagt rijst nu: is zoodanige regeling bij de grondwet verboden of toegestaan? Een stellig verbod zal men te vergeefs zoeken: het bestaat niet. Alles wat men te dien aanzien redeneert, berust op onderstellingen, individuële opvattingen, welke de een in de Grondwet kan zien, de ander niet, al naar mate hij dit wenscht· de slotsom is echter. er bestaat geen stellig verbod. En is er dit niet, dan bestaat er ook vrijheid. Maar er is meer. Het is niet moeijelijk aan te toonen, dat de Gwt. niet alleen vrijheid geeft, maar het maken van zoodanige wet uitdrukkelijk op het oog heeft gehad. Van de volkomen vrijheid der godsdienstige meeningen, bij Art. 164 der Gwt., is hier geen sprake. De godsdienstige belijdenissen worden in de wet niet aangeroerd, veel min verkort in hunne regten. Daaromtrent zal ieder vrij blijven, ook na de aanneming der wet. De vraag geldt alleen eene regeling van het toezigt op de kerkgenootschappen. Volgens Art. 165 Gwt. wordt aan alle kerkgenootschappen gelijke bescherming verleend. Maar Art. 169 zegt, dat de Koning waakt, enz. Dus gehoorzaamheid aan de wetten van den Staat, d. i. niet beperkt, zoo als in Art. 167 gesproken wordt van de wetten en reglementen, tijdens de Gwt. enz. bestaande, maar in het algemeen aan de wetten van den Staat, d. i. toen en later. Wie zal het nu ontkennen, dat indien de Koning moet waken, dat alle kerkgenootschappen zich houden binnen de palen van gehoorzaamheid aan de wetten van den Staat, die palen ook moeten worden gesteld, mits zij voor allen volkomen gelijk zijn, en de vrije uitoefening der godsdienst ongeschonden blijve. Zou het in redelijken zin denkbaar zijn, dat de Gwt. roekeloos vrijheid zou geven, zonder behoorlijk wetten daar te stellen? Zouden de Kerkgenootschappen alleen uitgesloten zijn van den algemeenen regel, dat ieder gehoorzaam moet zijn aan de wetten van den Staat; dat men, in het belang van orde en rust, geene wetten te kunnen aanzien zou kunnen maken? Waar men overtuigd is, dat de Koning waken moet, daar moet men tevens overtuigd zijn, dat de Staat het regt hebbe wetten daar te stellen. Men zorge, dat men eene wet erlange, overeenkomstig de eischen des tijds en voldoende aan de behoeften der Nederlandsche Natie, en men zal het oogenblik zegenen, waarop de wet tot stand zal zijn gekomen. Toetsende de wet aan die eischen des tijds en aan de behoefte, meent de spreker, dat zij volledige vrijheid laat tot inwendige regeling van elk kerkgenootschap, op het zuiver kerkelijk gebied, en geeft daartoe gelijke bescherming aan alle. Maar bij dit alles is het volstrekt noodzakelijk dat de wet maatregelen voorschrijve, tot verzekering der veiligheid van den Staat, van orde en rust. Behoudens de verbeteringen, welke de wet nog bij de artikelen mogt erlangen. zal spr. met een gerust geweten en uit volkomen overtuiging vóór de wet stemmen.

De Heer van Voorst acht het vooral bij deze gelegenheid gepast, hier de vraag voor te stellen, welk lot Nederland in de toekomst verbeidt? en of men bij voortduring zich met den zegen zal mogen verblijden van te zijn eene onafhankelijke natie. En hoezeer het alleen aan de Voorzienigheid bekend is, welke toekomst het Vaderland wacht, zoo rust toch, volgens Spreker, op hen, die voor het tegenwoordig oogenblik beschikkingen maken, de *verantwoordelijkheid* van die toekomst te hebben voorbereid. De oorzaken en gevolgen acht hij dan ook voor hunne rekening, vooral wanneer eene enkele dwaling misschien de bron zou kunnen worden van jammeren en ellende, die men later te vergeefs zou trachten af te weren. Met ernstige bezorgdheid wordt dan ook door velen de uitspraak der Staten-Genaraal te gemoet gezien over een ontwerp van wet, dat de Regering in deze buitengewone zitting gemeend heeft te moeten onderwerpen. Indien *nimmer* het vóór of tegen ligtvaardig mag worden uitgesproken, hoeveel te minder nog bij eene wet als *deze*, waarbij duizenden eene voldoening verwachten van hunne, zoo als zij meenen, regtmatige wenschen en grieven, maar waarbij andere duizenden daarentegen kluisters te gemoet zien, die zij willen afwerpen. Gelukkig nogtans zijn, sedert het ontstaan der omstandigheden, die zoo buitengewone spanning in de gemoederen deden geboren worden, reeds eenige maanden verloopen. Naast de opgewondenheid van velen, hebben zich gelukkig anderen met kalmte doen hooren, of door hun zwijgen getoond zich te willen onthouden van een oordeel of tusschenkomst in moeijingen, die alleen aan de wetgevende Magt zijn verbleven. Bij de opening dezer zitting heeft de koning de Staten-Generaal uitgenoodigd, wetten te helpen tot stand brengen, waardoor het beginsel van godsdienstige verdraagzaamheid op onzen bodem sinds lang inheemsch, met kracht kon worden gehandhaafd en alles vermeden, wat verdeeldheid en scheuring

tusschen de zonen van hetzelfde Vaderland zou kunnen doen ontstaan. Z. M. riep die hulp met te meer vertrouwen in, naar mate hij verzekerd is, dat de geest van gematigdheid en bedaard onderzoek, aan onzen landaard zoo zeer eigen, bij de overwegingen der Staten-Generaal zal voorzitten. Hopen wij, dat die verwachting des Konings niet worde teleurgesteld. Spreker nu zal, zonder vrees van iemand, wien ook, te mishagen, ten deze openhartig zijn gevoelen kenbaar maken. Hij heeft behoord en behoort nog onder hen, die zich de vraag voorgesteld hebben, of men niet in staat zou zijn, zonder eene nieuwe wet de godsdienstbelijdenis der ingezetenen en te gelijk den staat te beschermen? Ook hij is er voor, dat er een klem aan het gezag toekomt, en dat er geen kerkgenootschap worde toegelaten, dat zich nevens het staatsgezag plaatst of zich boven dat gezag verheft; en hij deelt dan ook volkomen de zinsnede in de memorie van toelichting, waarbij het in het belang van orde en rust in het vaderland, wordt geoordeeld, dat, in een land als dit, waar zich zoo vele kerkgenootschappen bevinden, de noodige voorzorgen worden genomen om die orde en rust te bewaren. Maar de vraag, of er werkelijk *behoefte* bestaat aan eene *speciale* wet op dit onderwerp, is *niet* beantwoord, en daarover bestaat juist verschil. Zou het nu goed zijn en met redenen van staatkunde overeen te brengen zijn, onder de tegenwoordige omstandigheden, zich in lijnregten strijd te stellen tegenover de Regering, nu zij zegt, dat er behoefte bestaat aan eene wet op dit stuk, en het haar anders onmogelijk zou worden gemaakt aan het toezigt, haar bij de Grondwet voorgeschreven, uitvoering te geven. Hoezeer hij dus kan aannemen, dat de Regering zich buiten staat gevoelt dat toezigt zonder speciale regeling uit te oefenen, en dat dit ontwerp zou kunnen worden aangemerkt, als bijzonder tegen één kerkgenootschap gerigt, — zoo gelooft hij echter, dat de voorzigtigheid gebiedt, door geene afstemming van alle bepalingen dezer voordragt stilzwijgend toe te stemmen, dat alles aan de kerkgenootschappen zou veroorloofd zijn, wat niet in de Grondwet verboden is. Bij hem althans gaat orde vóór de vrijheid. Als nu de Grondwet in art. 169 bepaalt, dat de Koning waakt, dat alle kerkgenootschappen zich houden binnen de palen van gehoorzaamheid aan de wetten van den Staat, dan beschouwt hij dat als eene heilzame voorzorg, die strekken kan tot voorkoming van het kwaad, dat uit eene onbelemmerde vrijheid wierd geboren. Hij wenscht dus geene onvoorwaardelijke afstemming der voordragt, ofschoon zij hem, in vele opzigten, noch noodig, noch noodzakelijk voorkomt. Hoezeer nu, over het algemeen, deze wet niet kan gezegd worden in strijd te zijn met de Grondwet, komt het hem echter voor, dat zij zich in hare bepalingen beperken moet tot het volstrekt onontbeerlijke, dat die wet namelijk inzonderheid ten doel hebbe de suppremaite der kerkgenootschappen te beteugelen, behoudens hunne vrijheid en onafhankelijkheid overigens in de regeling hunner belangen, voor zooveel dit op het inwendige betrekking heeft. Hij wenscht derhalve — en dit maakt sprekers hoofdbedenking uit — aan de wet te hebben ontnomen al wat het kenmerk heeft eener *gelegenheidswet*. Reeds de aankondiging toch dezer wet is in een hatelijken zin opgenomen, en dat is noodzakelijk, uit den weg te ruimen. Mogt nu het gemeen overleg tusschen de Regering en de Staten-Generaal kunnen te weeg brengen, dat de *aanleiding* dezer wet bij de Natie kon worden vergeten, dan zou niemand meer, in vervolg van tijd, den oorsprong kunnen bespeuren, wanneer de wet in het *Staatsblad* is te vinden, maar daarin alleen beschermende bepalingen voor *allen* aantreffen. Hij weet intusschen, dat dit denkbeeld afkeuring ontmoet bij de uitersten zijner Protestantsche landgenooten, maar hij laat zich daardoor in zijne beschouwing niet afleiden, omdat hij weet, dat de driften slechte raadslieden zijn, en de Kamer niet geroepen is eene fractie, maar de geheele Natie te vertegenwoordigen. Hij moet zich daarbij beroepen op het gedrag van twee uitstekende mannen; en zoo wijst hij in de eerste plaats op den man, wiens naam nog altijd met bijzonderen eerbied wordt genoemd: hij bedoelt *Kemper*. Hij heeft zich dikwijls afgevraagd, hoe deze, eenmaal het sieraad der Staten-Generaal, onder zulke moeijelijke omstandigheden, beantwoorden zou de vraag, wat te doen, om tot eene bevredigende oplossing te geraken? En wanneer men dan raadpleegt 's mans woorden, in 1836 in eene akademische redevoering over de lotgevallen van onzen leeftijd uitgesproken, dan volgt daaruit, dat men moet zorg dragen om met gematigdheid en voorzigtigheid de dingen te besturen, *die niet kunnen worden belet*. Spr. nu meent, dat de invoering der organisatie van het R. K. kerkgenootschap, na de Grondwet van 1848, niet meer kon worden belet. Hij zou hier nog kunnen aanvoeren, wat ook door KEMPER is opgeteekend, dat de Katholieken thans niet meer zijn dezelfden als van vroeger dagen; dat zich, door den loop der tijden allengs eene veranderde rigting bij hen en ook bij de geestelijkheid heeft doen blijken; maar hij zal daaromtrent in geene ontwikkeling treden. Hij bepaalt zich slechts tot de opmerking, dat onder de dingen, die niet kunnen worden belet, KEMPER ook zou gerangschikt hebben de invoering der bisschoppelijke hierarchie. Dit wordt in het afgetrokkene wel niet ontkend, hoezeer men daarbij in hooge mate op beteugeling uit is. Nu weet hij zeer goed, dat sommigen deze wet veel te zwak vinden om andersdenkenden te kunnen buigen onder het juk van verdrukking; maar hij roept hen toe: verblinden, waar wilt gij heen? Ook DALLOZ eindelijk, het sieraad der regterlijke magistratuur in Frankrijk, mag hij hier bijbrengen, en hij onderschrijft geheel wat deze in zijn *regime constitutionnel* heeft ontwikkeld. Spr. nu wil geene statistieke tabellen te voorschijn halen; hij wil zich niet beroepen op eene meerderheid of eene minderheid, wanneer het geldt een regt, dat allen gelijkelijk toekomt. Wij Protestanten, die eene meerderheid uitmaken — hij spreekt hier niet uit een geest van aanmatiging, maar als een feit — moeten den schijn vermijden, dat wij over andersdenkenden willen heerschen; want er is een punt, waarbij wij allen belang hebben: het bewaren der eendragt onder de zonen van hetzelfde Vaderland. De spreker komt tot deze slotsom. Hij neemt de omstandigheden, waaronder we verkeeren, als een *fait accompli* aan. Hij acht het niet raadzaam, maar geheel doelloos, te treden in recriminatiën tegen personen en zaken, omdat daardoor het gebeurde niet ongebeurd kan worden gemaakt. Hij zal in het belang van den Staat het ministerie ondersteunen in al hetgeen het doen zal wat in overeenstemming is met de Grondwet, en het heeft hem genoegen gedaan de verklaring te vernemen van de Regering, dat in de Grondwet geene verandering zou worden gebragt. Niet dat hij wil gerangschikt worden onder hen, die het nuttig achten het gezag te vleijen. Hij heeft nooit het gezag gevloid, noch ook volksgunst trachten te bejagen, maar is steeds zijne gemoedelijke overtuiging te rade gegaan.

De heer MEEUSSEN betreurt dat de discussien heden zijn aangevangen, en wel om twee redenen. In de eerste plaats, omdat tot de behandeling dezer wet wordt overgegaan, zonder dat een R. C. minister hier tegenwoordig is. Het is toch niet te ontkennen dat deze geheele wet gerigt is tegen de R. K. en dat dezelve is ontworpen en aangeboden zonder zijne goedkeuring. En zal nu hier eene zoodanige wet worden behandeld, buiten den eenigen katholijken ministerie die deel van dit ministerie uitmaakt. Spreker had niet gedacht, dat zoo iets zou hebben kunnen plaats hebben onder een ministerie, waarin de minister van Buitenlandsche Zaken zitting heeft en die meermalen de volstrekte noodzakelijkheid van speciale ministers heeft aangetoond, omdat daardoor botsingen zouden worden voorkomen. Maar ten tweede, deze discussie en ook dit is eene reden, waarom hij haren aanvang betreurt, deze discussie heeft plaats nu er nog onderhandelingen met Rome aanhangig zijn. Welke de aard dier onderhandelingen is weten wij niet; de Minister van Buitenlandsche Zaken heeft zich daaromtrent niet duidelijk willen verklaren, maar de aard der onderhandelingen is toch zoo, dat de Minister op grond van *Rijks belang* inlichting geweigerd heeft. En nu zal de discussie aanvangen, zonder dat over dit punt eenig meerder licht is verspreid, terwijl bovendien ieder gereedelijk erkennen zal, dat als de discussiën konden worden vermeden, of dat gebleken mogt zijn, dat de wet niet meer noodzakelijk was, zoo iets in de tegenwoordige omstandigheden eene ware weldaad voor de natie zou zijn geweest.

Nu echter de discussiën zijn aangevangen, nu zal spr. onderzoeken:

I. Of de gebeurtenissen van het voorjaar deze wets-voordragt wettigen?

II. Of de noodzakelijkheid der wet voortvloeit uit of gegrond is op de wet van Germinal?

Wat het *eerste* punt aangaat, stelt hij dat op den voorgrond, omdat het blijkbaar is, dat een ieder toestemt, dat zoo er geene dringende noodzakelijkheid daartoe bestaat, er geene wet noodig zou worden geacht. Nu men geroepen wordt zijn oordeel over dit ontwerp uit te spreken, is het natuurlijk, dat men vraagt welke de hoofdaanleiding tot eene voordragt is geweest en of die aanleiding juist was. In de memorie van toelichting wordt van die aanleiding niet gesproken, geene oorzaak wordt opgegeven. Er wordt alleen gewezen op de wet van Germinal en op de noodzakelijkheid tot regeling van het toezigt op de kerkgenootsehappen. Wij weten het echter allen, zegt spr., dat de invoering der bisschoppelijke hierarchie alleen de oorzaak van de indiening dezer wet is; zij is het gevolg der agitatie van April. Uit dien hoofde meent hij de gebeurtenissen, welke er voorgevallen zijn, te mogen beoordeelen. Hij zal dit doen met de grootste gematigdheid. Zoo een vreemdeling, in den bedoelden tijd, het land had doorreisd en de bekommering had waargenomen, die bij allerwege opmerkte, dan zou hem gewis de vraag geoorloofd zijn, wat toch de oorzaak van die spanning was? Of de dijken door stormen en watervloeden waren vernield, of dat andere rampen het land hadden geteisterd? Maar als men toen den vreemdeling had moeten antwoorden; dat die spanning daaraan toe te schrijven was, dat de Paus de bisschoppelijke hierarchie aan de Katholijke bevolking had geschonken, dan had daaruit eene andere vraag ontstaan: of er hier namelijk eene heerschende kerk bestond. En wanneer men ook die vraag ontkennend had moeten beantwoorden en te kennen geven, dat er volkomene gelijkheid in de Grondwet is voorgeschreven, dan had de vreemdeling wel moeten verklaren, dat al hetgeen hij zag en hoorde, hem onbegrijpelijk voorkwam. Zoo mag en kan een Nederlander niet spreken, die bekend is met de eigenaardigheden van het volk, die de historie kent, die weet welk een strijd in vroegere dagen gevoerd werd, die weet dat er in het godsdienstige en het burgerlijke hier te lande eene ongelijkheid heeft bestaan, welke eerste door de emancipatie van 1795 heeft opgehouden. Hij kent de herinneringen die aan het meerendeel der natie nog uiterst dierbaar zijn. Hij begrijpt het, dat er een onaangenamen indruk bij de Protestantsche bevolking opkwam, dat zij geschokt werd en naar middelen omzag om aan haar gevoel lucht te geven. Waren die middelen binnen de kerk gebleven; hadden zij in nauwere aansluiting gestaan; had men den aanval van Rome met geestelijke wapens beantwoord, men had het kunnen begrijpen. Maar men is verder gegaan. Men heeft het kerkelijk gebied verlaten en is daar buiten getreden om bondgenooten te zoeken. Het regt der Catholijke Kerk werd door niemand ontkend; maar de wereldlijke magt werd ingeroepen. Dat geschiedde bij het petionnement; dat had men niet moeten doen, dat was eene eerste schrede op eene verkeerde baan. Spr. gaat nu kortelijk na al wat er te Amsterdam is gebeurd; voorts schetst hij de interpellatie en de optreding van het nieuwe Ministerie, dat beloofde te bevredigen. Wat daarmede bedoeld werd zeide de Troonrede. Eene onpartijdige en billijke wet zou worden voorgedragen; Hij gelooft dat men daardoor geheel en al op eenen verkeerden weg is geraakt. De Staat, die zich houden moet buiten en in zekere mate boven, de godsdienst; de Staat die niet is *athée*, maar *laique*, mag zich niet stellen partij voor deze of gene godsdienstige gezindheid. De roeping van den Staat is niet om partij te trekken of om op te treden ten behoeve van eenige godsdienstige gezindheid, die zich bedreigd acht, niet om ten behoeve dier gezindheid wetten te maken, die geheel overbodig kunnen worden geacht als de kerk blijft binnen den kring der kerk en als zij op niemands regten overigens eenige inbreuk maakt. De regering heeft dan ook bij hare Mem. v. Toel. niets gezegd, waarom zij dien weg tot het ontwerpen eener wet heeft ingeslagen. Die stap kan tot verdere leiden en is welligt eene eerste schrede tot omkeering van de uitvoering en begrippen onzer staats-instellingen. De regering beroept zich in die memorie alleen op de wet van germinal. Het ware beter geweest dat zij ridderlijk voor de zaak ware uitgekomen en dat zij het denkbeeld hadden aangegeven, waarvan zij is uitgegaan. Waarom is dan de wet voorgesteld? Om de invoering der bisschoppelijke hierarchie. Maar is daardoor dan eenig regt van eenig kerkgenootschap geschonden? Is de vrijheid van eenig kerkgenootschap daardoor aangerand? Neen, zegt Spr., en daaruit vloeit dan ook voort, dat er geene wet noodig was. Men heeft echter gezegd, dat er eene wet gevorderd wordt om de strekking van het R.C. kerkgenootschap tegen te gaan. Hij ontkent dit bepaald, maar hij zal thans over die beweerde rigting in geene ontwikkeling treden. Hij zal niet aanvangen daarover te spreken, doch vindt men het goed later het bewijs te leveren, dat die rigting zou bestaan, en wel door het opsporen van hetgeen gebeurd mogt zijn, dat verkeerd is, dan is het hem wel. Meent men, dat men hier brandstoffen moet nederleggen; meent men, dat er niet genoeg zaden van tweedragt zijn gestrooid; hij zal zich ook op dat terrein verdedigen, als hij daarop wordt aangevallen. Maar hij vindt het juist een ongelukkig, een verkeerd standpunt, waarop een wetgever zich plaatst, als hij wil zorgen, dat de rigting van een kerkgenootschap niet gevaarlijk wordt. Hoe zal de wetgever die zaak vervullen, zonder te treden in eene beoordeeling van de inwendige aangelegenheden der kerk zelve. Wordt dan eene Regering niet dienstbaar gemaakt aan kerkelijke inzigten, gedrongen door andere gezindheden, geinflueerd door godsdienstige meeningen. Hij betreurt het voor zijn land, dat men dien weg heeft gekozen. Op die wijs zal de taak van den wetgever nooit geëindigd zijn. Gesteld toch, dat het oogmerk gelukt, en dat deze wet tot stand komt om de rigting der R. C. kerk tegen te gaan, dan zal men dezelfde taak in de Protest. kerk te vervullen hebben, [illegible] deel wettelijke regeling en waarborgen verlangen tegen de regten van een ander gedeelte. Dat zal eindeloos zijn. Hij is een voorstander ven de afscheiding van Kerk en Staat in dien zin, dat de Steat zich niet mengt op het kerkelijk gebied. De Staat moet zelfs indirect niet op dat gebied treden. Dat beginsel vloeit niet uit philosophischen geest voort, maar is bij hem geworteld uit hetgeen in vorige eeuwen in Europa is voorgevallen, dat met bloed werd overstroomd, omdat men de wereldlijke magt had ingeroepen en zij zich in kerkelijke zaken had gemengd, juist omdat men weet, dat het voor eene maatschappij verkeerd is, dat de wereldlijke magt daarbij wordt ingeroepen, daarom heeft men ook het beginsel van afscheiding van kerk en staat gehuldigd. Dat beginsel is in de grondwetten van lateren tijd opgenomen.

In de *tweede* plaats heeft spr. in het breede de vraag onderzocht of de wet van Germinal door de Regering aangehaald, aanleiding tot dit ontwerp geeft. De slotsom van dit betoog is, dat de wet hier te lande niet van kracht geweest is.

De hoofdquaestie, die het hier gold, was of de Grondwet zoodanige wet veroorlooft, als thans is voorgedragen. De Spr. ontkent dit en hij gelooft zelfs dat er geen speciale wet op dit stuk mag worden gemaakt, omdat de Staat niets te maken heeft met eenig kerkgenootschap, dat op het godsdienstig terrein blijft. Dit kan alleen het geval wezen, wanneer het zich op het burgerlijk terrein beweegt, als het burgerlijke handelingen verrigt.

De geschiedenis der Grondwet is tevens daar, om te bewijzen, dat men niets anders dan *repressieve* strafwetten bedoeld heeft. Om dit aan te toonen, beroept Spr. zich op hetgeen in 1848 zoowel in de verslagen der kamer als in de antwoorden der regering is in het midden gebragt, en op hetgeen destijds is voorgevallen. Hij beroept zich daarbij inzonderheid op de bekende verklaring der regering in hare Mem. v. Toel. over het VIde hoofdstuk.

De heer HENGST treedt in eene beschouwing van de geschiedenis der Grondwets-herziening, en toont, in verband daarmede, de ongrondwettigheid aan van het wetsvoorstel.

De aanneming der wet achtte hij bovendien gevaarlijk voor de rust van het land; terwijl hij bovendien het zonder voorbeeld achtte, en als eene grievende miskenning van de R. C., dat men op het oogenblik dat zoodanige belangrijke wet werd behandeld, heeft kunnen goedvinden den eenigen Catholijk, die in het kabinet aanwezig is, buiten 's lands te zenden.

De heer DONKER zal zoo kort mogelijk zijn. Hij zal zich niet begeven op het terrein, waarop elke bijzonderheid ten nauwkeurigste wordt onderzocht.

Hij zal niet beproeven of, gelijk een vorig spreker verlangde, het mogelijk is, om aan de wet het karakter

ontnemen van eene gelegenheidswet; of om te onderzoeken of men eene wet zou kunnen voordragen, waarbij men vergat de gelegenheid, die haar deed geboren worden.

Hoe lofwaardig de poging ook ware, hij achtte ze ijdel. Indien hij tevens met den spreker uit Breda overtuigd ware, dat de zending van den heer LIGHTENVELDT naar Rome het karakter had van onderhandelingen, hij zou zich terstond aan de discussie onttrekken, omdat hij dan ook zou te kennen geven, dat de zaak zich niet bevond in staat van wijzen.

Maar uit de woorden, door den heer VAN HALL gesproken, heeft hij dat niet kunnen opmaken; hij geloofde dus niet, dat die zending invloed kan uitoefenen op de wet; hij meende dan ook, dat de beraadslaging daarover geen verder uitstel behoefde. Bij die beraadslaging moest Spr. verklaren, dat hij meer dan ooit de Grondwet voor oogen had; den eed, dien hij er op had gezworen en vooral den geest en de strekking der Grondwet, hetgeen hier meer dan ooit noodzakelijk was, wilde men niet met geest en strekking van eigen vinding, in de lucht blijven zweven.

Van dit standpunt het vraagstuk beschouwende, kwam de spreker tot de uitkomst, dat deze wet was naar de Grondwet geoorloofd, met al hetgeen daarin van preventieven aard was bepaald; en dat, ofschoon in abstracto het niet volstrekt noodzakelijk kon schijnen eene bijzondere wet te maken tot uitvoering van het VIde hoofdstuk der Grondwet, sprekende van de magt des Konings (welke hij gansch niet tot eene flaauw wilde gemaakt hebben), toch het maken van zoodanige wet door de omstandigheden werd geboden; zijnde hij het eens met de Troonrede, dat daardoor alleen aan vele moeijelijkheden een einde kon gemaakt worden.

De Spr. verdedigde dan ook van dit standpunt de wet in haar geheel, om later op hare bijzonderheden terug te komen. Om te verklaren, hoe de overtuiging hem leidde tot de verdediging van de wet, legde de Spr. al de artikelen van het VIde hoofdstuk der Grondwet naar zijne zienswijze uit; ten gevolge waarvan hij nergens vrijheid vond, maar wel overal het regt tot beteugeling. Eindelijk besloot de Spr. met te verklaren, dat hij de wet zou aannemen, bijaldien door de aan te nemen amendementen de Grondwet niet werd te buiten gegaan en de wet van den anderen kant niet van haar wezen en kracht werd beroofd.

De heer DE MAN trad in eene zeer uitvoerige beschouwing, waarin hij eene belangrijke revue hield over al hetgeen, ten aanzien van het VIde hoofdstuk der Grondwet, bij de Grondwetsherziening, waaraan ook hij deel had genomen, was voorgevallen. De voorgedragen wet streed zoodanig daarmede, dat hij zich genoodzaakt zag de wet af te stemmen. Indien hij dat deed, hij wilde niet geacht worden te zijn onverschillig over hetgeen was gebeurd.

Even als anderen had hij de aanleiding tot het gebeurde afgekeurd; ook hij was daardoor geschokt geworden, en hij begreep ligt dat men er door geschokt kon zijn. Maar hij verlangde, dat dit gevoel opregt ware, en niet voorgewend om de hartstogten van andere op te wekken.

In elk geval mogt dat gevoel in deze zaak geen toegang hebben; de volksvertegenwoordiger moest bij alles ter zijde stellen, wat partijdige invloed op zijne beoordeeling kan uitoefenen. Alleen was het zijne dure pligt, de wet te toetsen aan de voorschriften van de Grondwet. En als hij dit deed, dan moest hij erkennen, dat reeds de eerste inzage van de, ook gewijzigde wet deed zien, dat men hier eene *eerste schrede* waagde op een terrein van preventieve wetgeving, waarvan het einde niet was te voorzien.

De gewijzigde redactie van den considerans sprak zelfs niet meer van *de wettelijke regeling van het onderwerp*, maar alleen van *eenige* wettelijke bepalingen; zoodat de toekomst nog veel meer scheen te beloven. Ditzelfde scheen het geval te zijn met den eed; want ofschoon die nu was vervallen, had de Regering evenwel verklaard, dat de eed *voor als nog* niet noodzakelijk scheen.

Nu moge in het gewijzigde ontwerp de scherpe uitdrukkingen van het oorpronkelijke zijn verzacht geworden: het hoofddenkbeeld was hetzelfde opbleven. Noch art. 1 was weggenomen; noch iets veranderd ten aanzien van de terugwerkende kracht van art. 6 (oud).

De grenzen die gesteld zijn, waren onbeperkt en onbestemd; zij schenen alleen af te hangen van den loop der gebeurtenissen, die telkenmale nieuwe praeventieve wetten konden in het leven doen roepen.

De Spr. vond de wet volkomen en in allen deele in strijd met *de letter* der Grondwet, en met den geest en de strekking in welke zij was vastgesteld. Dit aan te toonen achtte hij bijkans overbodig; want ieder moest er levendig van zijn overtuigd. Hij zou daardoor slechts herhalen, hetgeen gedurende weken en maanden in deze zaal en daar buiten was gezegd geworden.

Slechts tot de wederlegging van enkele bedenkingen zou de Spr. zich bepalen.

Nergens (had men betoogd) was gebleken, dat de grondwetgever slechts repressieve maatregelen op het oog heeft gehad; en nu toonde de Spr. middagklaar aan, dat de grondwetgever juist en uitsluitend het repressieve stelsel heeft bedoeld en zulks niet stilzwijgend, maar deze bedoeling in eene omstandige discussie, in een contradictoir debat, tusschen de Kamer en de Regering had te kennen gegeven. De spr. herinnerde ten bewijze daarvan den geheelen loop der discussiën, in 1848 gevoerd, en las onderscheidene adviezen van leden der Kamer en het Ministerie voor. Tevens deed de spr. zien, dat men thans geheel de aanleiding wilde doen vergeten, waaronder dat VIde hoofdstuk der Grondwet werd vastgesteld. En nu toonde hij aan, dat die aanleiding was: «*meerdere vrijheid van godsdienst*», hetgeen tevens bewezen werd door de duizende adressen, welke in dien zin destijds werden aangeboden.

Maar ook zij, die zich alleen beriepen op de letter der Grondwet, die meenden, dat men alleen behoorde af te gaan *op hetgeen staat* geschreven, betoogde de Spr. dat in dwaling verkeerden, door deze wet grondwettig te achten. Immers, uitgaande van deze stelling, mag men ook niets *meer lezen*, dan hetgeen er staat; en dan vroeg de Spr. uit welke letter der Grondwet zou blijken, dat het maken van eene wet grondwettig ware?

Krachtig bovendien kwam de Spr. op tegen de zonderlinge bewering van de regering, dat men de Mem. van Toelichting, destijds geschreven bij het VIde hoofdstuk der Grondwet, niet kan gebruiken als uitlegging van het tegenwoordige VIde hoofdstuk, omdat daarin bij de grondwetsherziening zoo aanzienlijke veranderingen waren gemaakt. De Spr. toonde aan, dat deze verklaring een raadsel was, omdat, met uitzondering van art. 164, in het geheele hoofdstuk VI geene enkele verandering was gekomen.

Uit den geest en de letter der Grondwet meende de Spr. alzoo te hebben aangetoond: 1°. dat de Grondwet alleen repressieve maatregelen bedoelde; en 2°. dat, bijaldien men zich slechts aan de *letter* wilde houden, evenmin aanleiding voor eene wet kon gevonden worden.

De Spr. bestreed voorts de onderscheiding, die men trachtte te maken, door art. 164 der Grondwet geheel af te scheiden van de overige bepalingen betrekkelijk de godsdienst. Uit de geschiedenis der grondwetsherziening en uit de officieele stukken toonde de Spr. aan, dat art. 164 juist het hoofdbeginsel uitdrukte, dat het geheele VIde hoofdstuk beheerschte.

De spr. eindigde met eene algemeene beschouwing. Men wilde het doen voorkomen, als of hij en zij die met hem eenstemmig denken, waren voor eene onbepaalde vrijheid. Dit verwijt was even overdreven als het overdreven zou zijn, indien hij de tegenpartij verweet, dat zij niets anders zou beoogen dan alle vrijheid in ketenen te slaan. Hij en de zijnen verlangen krachtige waarborgen voor de orde en rust; maar duidelijk en streng omschreven. Hij en de zijnen verlangden, dat streng gezorgd en gewaakt werd, dat men op de regten der maatschappij geen inbreuk kon maken; en daartoe haalde hij eenige voorbeelden aan. Indien men zoodanige wet voordroeg, hij zou er gaarne zijne stem aan geven; maar hij kon die niet verleenen aan eene willekeurige, onbegrensde, de vrijheid doodende wet, evenzeer strijdende met de letter als met den geest der door hem plegtig bezworen Grondwet.

De heer MACKAY was alsnu aan het woord. Wegens het vergevorderde uur nogtans ($4\frac{1}{2}$ uur) werd de verdere beraadslaging verdaagd tot morgen, zaturdag, ten *elf* ure.

Buitenland.

Bij het belangrijke van de beraadslagingen van de Tweede Kamer, bepalen wij ons heden tot een beknopt overzigt van de buitenlandsche berigten.

Nopens de *Oostersche Zaken* valt weinig anders te melden, dan dat de vredelievende wending daarvan zich meer en meer bevestigt. Men hecht nog al aan een onderhoud, den 5 dezer door den Oostenrijkschen Minister van Buol met den Turkschen gezant, te Weenen gehouden, en waarin de aanneming van de nota door de Porte zoo goed als is voorbereid. Regtstreeksche berigten uit Petersburg van den 6, luiden thans voortdurend vredelievend. Men mag dus de regeling van het gewigtig vraagstuk althans voor het oogenblik, voor uitgemaakt beschouwen.

Reeds spreekt men van een terugkeer van de engelsche vloot naar Malta, in de laatste dagen dezer maand.

In Engeland was de aandacht bijzonder gevestigd op de groote scheeps-evolutien, welke te Spithead zouden plaats hebben, in tegenwoordigheid van H. M. de Koningin en talrijk gevolg, de leden van het parlement enz. Het is thans zeker dat koningin Victoria voornemens is in het laatst der maand naar Ierland te vertrekken.

Uit Frankrijk verneemt men niet, dan van toebereidselen voor de feesten, die den 15 te Parijs zullen plaats hebben. De Keizer zal alsdan eene groote wapenschouwing der nationale garde van de hoofdstad en der troepen van de geheele eerste divisie houden.

In België evenzeer vele toebereidselen tot de feesten bij het huwelijk van den Kroonprins; met den telegraaf heeft men berigt, dat dit huwelijk bij volmagt Woensdag jl. te Weenen, op het kasteel van Schoenbrunn gesloten is. Mgr. Raucher, aartsbisschop van Weenen, heeft daarbij de dienst gedaan. Na de huwelijksplegtigheid, had er eene groote ontvangst plaats, ten einde H. K. H. de aartshertogin Maria-Henrietta-Anna geluk te wenschen.

De zaken van het verre Oosten spannen meer en meer de aandacht. Men meldt uit China, dat een der hoofden van den opstand, Penangkem genaamd, die met de Europesche residentie te Sganghai een onderhoud gehad heeft, en als een man van veel doorzigt wordt geroemd, naar Europa zal worden afgevaardigd, „met eene bijzondere zending.”

Uit Australië blijven de tijdingen zeer gunstig luiden. De scheepvaart nam er op eene ongemeene wijze toe. Er werd eene stoomboot-gemeenschap tusschen Sidney en de Zuidzee-eilanden aangelegd. De goudmijnen in Australie leverden steeds ruime voordeelen. Er zou eene commissie uit Sydney naar Londen worden gezonden, ten einde zich met de regering te verstaan over de beste instellingen naar de veranderde omstandigheden aan de kolonie te geven.

Binnenland.

's Gravenhage, 12 Augustus.

Z. M. heeft aan de nagemelde officieren bij de dienstdoende schutterijen, op hun verzoek, eervol ontslag verleend, als: bij de dienstdoende schutterij te Amsterdam: aan D. Rahusen, als 1ste luit.; aan C. Hartsen en aan J. C. P. Brack, als 2de luitenants; bij de dienstdoende schutterij te Utrecht, aan mr. C. M. van Hees, als 2den luitenant.

Z. M. heeft benoemd tot kantonregter te Gouda, mr. J. G. Kist, thans griffier bij het kantongeregt te Noordwijk.

Z. M. heeft aan den gewezen bewaarder der 2de klasse in het burgerlijk en militair huis van verzekering te 's Gravenhage, W. Kok, verleend een pensioen ten laste van den Staat van *f* 99 's jaars.

Wij zijn in staat gesteld den navolgenden, gewigtigen brief mede te deelen, dien de Heer VAN ZUYLEN VAN NIJEVELT, oud-minister van Buitenlandsche Zaken, heeft gerigt aan den Heer BORREL VAN HOGELANDEN, Voorzitter van de Tweede Kamer, met verzoek, om den inhoud van dezen brief aan de Kamer te willen mededeelen.

De Heer BORREL heeft evenwel gemeend, aan de Kamer geene mededeeling te kunnen doen van een' brief, aan hem individuëel gerigt; weshalve wij verzocht zijn, den brief publiek te maken.

Den Heer Voorzitter van de 2de Kamer der Staten-Generaal.

„Hoog Wel Geboren Heer!

„In de zitting der 2de Kamer van den 12 Julij ll. werd tot de openbaarmaking besloten van eenige stukken, in diezelfde zitting door den Heer Minister van Buitenlandsche Zaken toegezegd, betreffende de organisatie der R. C. Kerk in Nederland.

„Onder die stukken bevindt zich eene nota van den Kardinaal, Secretaris van Staat, Antonelli, gedagteekend 1 Junij 1853, waaruit velen, met de uiterste bevreemding, vernomen hebben, dat het Pausselijk Gouvernement in het bezit zegt te zijn van stellige documenten, waaruit blijkt, dat eene voorafgaande mededeeling van de voorgenomen organisatie gedaan is aan verscheiden leden van het Ministerie, dat op den 19 April is afgetreden.

„Deze mededeeling zou, in de eerste plaats, ter kennis van mij, als toenmalig hoofd van het departement van Buitenlandsche Zaken, moeten zijn gekomen. Inmiddels is reeds, in de zitting van 18 April, herhaaldelijk door mij verklaard, dat, door het Hof van Rome, aan mij geene mededeeling, van welken aard ook, was gedaan.

„Ik meende dat, bij het ontbreken van elk tegenbewijs, dat woord als waarheid zou mogen gelden. Ik heb, HWG. Heer, bij droevige ervaring, geleerd, dat de zuiverste bedoelingen en een onbesproken loopbaan niet tegen velerlei smaad behoeden; maar ik mogt niet gelooven dat partijzucht eene stellige verzekering, op de meest plegtige wijze door mij aan de Volksvertegenwoordiging gegeven, als leugenachtig of, voor het minst twijfelachtig, zoude voorstellen.

„Ook hierin echter vond ik mij bedrogen, toen ik in een dagblad, dat gezegd wordt in eenige betrekking tot de Regering te staan, moest lezen: „dat het meer en „meer blijkt hoe, namens den Paus, reeds zeer vroeg-„tijdig en voor de uitvaardiging der pausselijke breve, „aan de afgetreden ministers volledige mededeelingen „omtrent de inrigting der geprojecteerde bisschoppelijke „hierarchie waren gedaan.”

„Vruchteloos heb ik gewacht dat een nieuw en scherp onderzoek deze zaak tot klaarheid mogt brengen. Hierin teleurgesteld, mag, kan ik niet langer zwijgen.

„Wierd mijn wensch vervuld, dan zoude deze brief, aan de Kamer medegedeeld, tot het vragen van nadere ophelderingen aanleiding geven. Mogt in den vorm van dit mijn verzoek iets vreemds liggen, UHWG. gelieve te bedenken, dat ik, minder gelukkig dan mijne voormalige ambtgenooten, den toegang tot uwe vergadering mis; dat mij derhalve den weg afgesloten is om op eene andere wijze mijne stem te doen hooren en de eer van mijnen naam te handhaven.

„Ik meen, dat de *volledige* overlegging der briefwisseling, tijdens mijn bestuur, tusschen den Gezant te Rome en mij gevoerd, zou kunnen aantoonen,

„dat, omtrent de voorgenomen organisatie, het strengste geheim te Rome, tot het laatste oogenblik, is bewaard;

»dat mij door den gezant, omtrent deze zaak, niets is medegedeeld dan hetgeen hij, nu en dan, bij wijze van gerucht of langs zijdelingsche wegen, te weten kwam;

»dat mij evenmin door den Pausselijken Internuntius te 's Hage eenige mededeeling is gedaan, hetwelk onder anderen blijken kan uit de verpligting, waarin ik mij heb bevonden, berigten, te Rome ontvangen, omtrent gesprekken die met mij zouden gevoerd zijn geweest, te logenstraffen;

»dat ik inmiddels, in deze volslagen duisternis en steeds de verwachte mededeeling te gemoet ziende, niet verzuimd heb de aandacht van den gezant te vestigen op punten die mij, in verband met de onvolledige en zijdelingsche berigten die tot mij kwamen, behartiging schenen te verdienen.

»Ontvang, enz.

»*Almen*, bij Zutphen, 7 Aug. 1853.

»J. P. P. VAN ZUYLEN VAN NYEVELT.«

---

* HH. KK. HH. prins en prinses Hendrik hebben gisteren avond de residentie verlaten en zich naar Luxemburg begeven.

---

* De gewone audientie van den minister van Binnenlandsche Zaken zal op aanstaanden Zaturdag, den 13 Augustus, geen plaats hebben.

---

* In de zitting van den Hoogen Raad van heden heeft de heer mr. T. F. Karseboom, onlangs benoemd tot advokaat-generaal bij het prov. Hof in Noordholland, in handen des voorzitters, de daartoe gevorderde eeden afgelegd.

** Onder de middelen, door het *afgetreden* Ministerie aangewend tot bevordering van nationale welvaart, ondanks de tegenwerking van hen, die het vijandig waren, behooren de nieuwe scheepvaartwetten. Als een onmiddelijk gevolg van deze regeling mag niet onvermeld blijven, dat de kleine vaart op de Oostzee zoozeer is uitgebreid, dat eene menigte schepen, meer dan een jaar geleden in het Vaderland vertrokken door nieuwe bevrachtingen voor vreemde rekening nog buiten de gelegenheid zijn geraakt naar het vaderland terug te keeren, en de groote vaart door bevrachtingen voor Engelsche rekening naar Australië enz., meer en meer toeneemt. In verband daarmede is de vraag naar de voortbrengselen van onzen landbouw zoo groot, dat de prijzen gaande weg stijgen en o. a. voor de Leijdsche kaas aan de boeren *f* 40 per 150 n. p. wordt besteed. Onmiskenbaar laat zich dien gunstigen invloed op handel en scheepsbouw, landbouw en zeevaart ten duidelijkste opmerken.

Van eene geachte zijde wordt ons opgemerkt, dat de Minister *van Hall* optreedt als ontwerper en verdediger van een wet op de kerkgenootschappen; — waarvan het tegenovergesteld beginsel (*Vrijheid van godsdienst, zonder inmenging van het Staatsgezag*) TOT ZIJN DOOD EN TEN PRIJS VAN ZIJN LEVEN verdedigd en gehandhaafd is door 's Ministers broeder Mr. *A. M. C. van Hall*, in leven lid der Christelijke afgescheidene gemeente te Utrecht.

** Onze correspondent uit LEYDEN zendt ons de volgende interessante berigten:

Wij vernemen, dat in de maand Augustus in het openbaar zal worden geveild *het regt van de visscherij in den Rijn, loopende door de Stad Leyden*, in eigendom toekomende aan Jhr. Steengracht van Duivenvoorde, en sedert twee eeuwen in het bezit geweest der adelijke familie van Torck-Roozendaal. In het jaar 1525 behoorde die visscherij van Katwijk tot Zwammerdam, dwars door de stad Leyden, tot de leengoederen van het Huis van Wassenaar en was verhuurd voor *f* 1250 's jaars.

De Rederijkerskamer *Vondel*, te Leyden, heeft besloten, om bij het maandelijksch peroreren geene politieke beschouwingen langer toetelaten, opdat dergelijke letterkundige vereenigingen niet, gelijk in 1795, ontaarden in politieke clubs.

Op Donderdag den 18 Augustus aanstaande, zal de schroefstoomboot *de Volharding*, in de vaart tusschen Leyden en Amsterdam eene proeftogt doen, tot bepaling van de snelheid waarmede ten minste de vaart moet geschieden. Tot dat einde zal de proef worden gedaan onder toezigt van een ingenieur van 's Rijks waterstaat.

---

†† Uit NIJMEGEN wordt ons het volgende berigt:

De Raad der gemeente Nijmegen heeft vastgesteld, dat de opcenten op de huurwaarde, bedoeld bij art. 240 en 242 der gemeente-wet, dit jaar in eens tot het maximum zullen worden opgevoerd. Sommige beweren, dat dit geschiedt met het doel om de menschen aan het morren te brengen tegen eene wet, die den Raad zoo ongelegen gekomen is, om daaruit verder te bewijzen dat die wet volstrekt niet deugt en afgeschaft moet worden.

Men meldt ons, dat op dit oogenblik de Bisschop van Roermond *alleen* zijne bezoldiging uit de Staatskas zou genieten, terwijl de overige prelaten hiervan verstoken zijn; en zulks omdat Mgr. Paredis het onlangs ingezondene adres alléén onderteekend heeft met J. A. Paredis, en de overige onderteekenaren hunne titulaturen van Aartsbisschop van Utrecht enz., bij hunne naamteekening hadden gevoegd.

---

§§ Men schrijft ons uit LIMBURG, dat het berigt uit Noordbrabant, voorkomende in ons nummer van den 9 Aug. jl., aangaande den ongunstigen en pijnlijken indruk, welken het beruchte ontwerp van wet ook in eerstgemelde provincie gemaakt heeft, volkomen juist is. Het ligt zeker nog versch in het geheugen dat de Limburgers in het jaar 1848 naar eene verandering van zaken omzagen, en gaarne van de gelegenheid gebruik gemaakt zouden hebben, om zich bij Duitschland aan te sluiten. De Monsterleening met het Zwarte boek en dergelijke aardigheden meer, waren zeker niet geschikt geweest om de bevolking ten voordeele der Regering te stemmen, en van daar dat men op sommige plaatsen zelfs het: *»liever aan den duivel dan aan Holland«* vernam, vooral op het platteland, dat gedurende eenige jaren met Belgie vereenigd was geweest. Sedert het weldadig bestuur van het ministerie Thorbecke was evenwel de Duitsche questie geheel vergeten en scheen de sympathie voor Nederland ook in die streken levendig te worden, welke ten gevolge der tractaten op nieuw met dit Rijk waren vereenigd. Het ontwerp tot regeling van het toezigt op de onderscheidene kerkgenootschappen heeft echter de gemoederen dermate verbitterd dat de gevolgen niet te voorzien zijn zoo het tot wet verheven wordt. Het gerucht wil dat de hooge ambtenaren in dit gewest eene aanschrijving van het Ministerie van Justitie zouden bekomen hebben, waarin wordt te kennen gegeven, dat het petitionnement als een grondwettig regt (NB!) niet behoort tegengegaan te worden, doch dat de Catholijken in Limburg over de strekking en de eventueele toepassing der wet gerust gesteld kunnen worden. Soortgelijke geruststellende verzekeringen, uitgegaan van het tegenwoordig bewind, zullen evenwel weinig baten om de algemeene ontevredenheid weg te nemen en, wanneer de Limburgers vrijheid van godsdienst verlangen, dan verlangen zij die niet als eene *gunst*, maar als een *regt*, en niet voor zich alleen, maar *voor allen*.

---

†† Men meldt ons uit 's HERTOGENBOSCH de volgende betreurenswaardige gebeurtenis:

Twee pastoors in costuum gaan voorbij eene wacht, en of nu het geschokte militaire gevoel welligt ook in den soldatenstand is gevaren, of welke andere reden er ook bestond, genoeg zij het, dat die geestelijken op eene verregaande wijze door de soldaten uitgejouwd en uitgescholden zijn, zoodat het volk zich er mede bemoeid heeft en de wacht wilde bestormen om de daders zelve teregt te stellen. Men kan zich ligt voorstellen dat de soldaten thans het gevaarlijke van hunne daad inzagen, daar er spoedig eene menigte volk voor de wacht stond, die ook niet eer uit elkander ging, vóór dat er eene aanzienlijke versterking aan de wacht was gekomen. Dit voorval, op zich zelf onbeduidend, heeft echter in 's Hertogenbosch een sterken indruk nagelaten.

◇ Uit WEERT wordt ons van den 8sten geschreven, dat aldaar dien dag de verloting plaats had eener expositie opgerigt ten voordeele der R. C. kerk. Onder de vele fraaije voorwerpen bevonden zich twee prachtige vazen van H. M. de Koningin en een zeer kunstig gewerkt tapijtje van H. K. H. Prinses Frederik.

Na het te water brengen van het ijzeren barkschip *Henriette Geertruida* (zie ons n° van gisteren), is nog op de werf van de Koninklijke fabriek van stoom- en andere werktuigen van de heeren Paul van Vlissingen en Dudok van Heel, de kiel gelegd van een campagnefregat, Amsterdam genaamd, voor rekening van de heeren L. Bienfait en Zn.

Advertentiën.

Prijs-Courant der Effecten.

AMSTERDAM, 12 Augustus 1853.

Nederland.	Pct.		Rusland.	Pct.	
Ned. W. Schuld.	2½	63 11/16 ¾ 11/16			
Dito Certificat.	3	76 11/16	*Hope* 1798/1816	5	109
Dito Dito	4	95 9/16	Dito 1828/1829	5	108
O. I. Leening.	4		Cert. 1831/1838	5	
Amort. Syndic.	3½	94½	Dito Dito	4½	
Hand.-Maats.	4½	127	Dito *Hope*	4	
Belgie.			Dito *Stieglitz*	4	93¾ 4
Certificaten	2½		Dito dito 5e Ser.	4	93 1/16 93
D° *Rothschild*	2½	53	Inschr. Assig.	6	
Frankrijk.			Certific. dito.	6	
Obligatiën	3				
Spanje.			**Polen.**		
Nieuwe	1	23 7/16 ½ 7/16	Obligatiën	4	86½
Dito Buitenl.	3		**Oostenrijk.**		
D°. Binnenl. e/m.	3				
Bew. Sp. Com.		6 9/16 5/8	Metalliek	5	82 7/8 8
Amort. Schuld.			Dito bet. Amst.	5	95 7/16 ½
Portugal.			Dito letter B.	5	95 7/16 ½
Londen	5		Dito 1847	2½	
Dito dito 1853.	3	39 9/16 11/16 5/8	Dito 1851/1852	2½	42 11/16 ¾

Mexic. te Londen, 3 pct. 26¼; Dito Onb. 26 1/16; Gren. te Londen p. s. 100 2½ pct. 21⅝; Dito Onb. 21 7/16; Dito Uitg. 9 3/16 à 7/16.

Van geene der genoteerde soorten verdienen handel en variatie eenige vermelding.

FRANKFORT, Donderdag, 11 Aug. 5 pct. Metaliek 86⅜; W. Loten fl. 250, 126; W. Bank aktiën 1549; 3 pct. Spanje 43¼; dito 1 pct. 23⅜; wissel op Ween. 109⅝.

De beurs was algemeen iets flaauwer.

LONDEN, Donderdag 11 Augustus. Consols op tijd 98⅛; Mexico N. 3 pct. 26¾; Rusland 4½ pct. 101; Spanje 1 pct. 23⅜; dito Certific. 6⅜; Portugal 4 pct. 43½.

PARIJS, Donderdag 11 Augustus. Fr. 4½ pct. tijd 104.40; dito 3 pct. op t. 80.25; Spanje binn. 3 pct. 43; dito 1 pct. 23; Belg. 4½ pct. 98½; Rusland 4½ pct. 100; N. Metall. 5 pct. 96; Piemont 97.25.

MADRID, Maandag 8 Augustus. Spanje binn. 3 pct. 44½; dito nieuwe 1 pct. 23½; Certificaten 3½.

WEENEN, Donderdag 11 Augustus. Nieuwe Metall. 93⅝; dito Lett. B. 108½; Lot. v. fl. 250 137½; Lomb. 5 pct. 99½; N. Bankact. 1406; Zilver 9⅜; Londen 10.41; Parijs 128½.

De beurs is zeer vast.

Bij JOH. NOMAN EN ZOON, te 's Gravenhage.